

تحلیل ملاحظات دفاعی - امنیتی در آمایش کلان‌شهر مشهد

- با تأکید بر تهدیدات تروریستی -

سید هادی زرقانی (استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد، نویسنده مسؤول)

h-zarghani@um.ac.ir

هادی اعظمی (استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد)

aazami@um.ac.ir

چکیده

فعالیت‌های گوناگون و پیچیده‌ی انسان در فضای جغرافیایی، نیازمند بسترسازی مطلوب جهت دستیابی به حدّ بیشینه‌ی بهره‌وری است. بر این اساس آمایش سرزمین، ارتباط بین انسان، فضا و فعالیت‌های انسان را نظم می‌بخشد. آمایش سرزمین دارای ابعاد ارزشی، سیاسی، علمی، هنری و دفاعی - امنیتی است. یکی از مهمترین ابعاد و ملاحظات آمایش سرزمین، بعد دفاعی - امنیتی آن است. تاکنون در طرح‌های مختلف آمایش، دیدگاهها عمدتاً بر امر توسعه تأکید داشته و به ملاحظات دفاعی امنیتی جهت دفاع سرزمینی و حفاظت از مراکز جمعیتی، تأسیسات و امکانات حسّاس و حیاتی توجه نشده است. رعایت ملاحظات دفاعی و امنیتی در طرح‌های آمایشی تابع متغیرهای متعددی است که باید در این گونه طرح‌ها مورد توجه قرار گیرند. موقعیت جغرافیایی منطقه‌ی مورد نظر، نوع و سطح تهدیدات نظامی و امنیتی متوجه این منطقه، راهکارها و طرح‌های پدافند غیر عامل متناسب با نوع تهدیدات و شرایط خاص منطقه، مهمترین این متغیرها هستند. استان‌های مرزی کشور، دارای موقعیت، شرایط و ویژگی‌های خاص بوده و تفاوت‌های سیاسی - فضایی با سایر استان‌های داخل کشور دارند، از این‌رو در طرح‌های آمایش استان‌های مرزی، باید ملاحظات دفاعی - امنیتی متناسب با این ویژگی‌ها تدوین و اجرا شود. این تحقیق تلاش دارد تا با روش توصیفی - تحلیلی به تبیین اهمیت و جایگاه ملاحظات دفاعی - امنیتی در طرح آمایش کلان - شهر مشهد بپردازد.

کلیدواژه‌ها: آمایش، ملاحظات دفاعی، امنیتی، تهدیدات تروریستی، کلان‌شهر مشهد.

۱. درآمد

اصطلاح "آمایش سرزمین" از ریشه‌ی آمودن به معنای آباد کردن گرفته شده است (معین، ۱۳۷۱: ۹۱). طبقه‌بندی فعالیت‌های انسان در یک نگاه کلی شامل فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و نظامی است. طبیعتاً فعالیت‌های گوناگون و پیچیده‌ی انسان در فضای جغرافیایی، نیازمند بسترسازی شایسته به منظور دستیابی به حدّ بیشینه‌ی بهره‌وری است. بر این اساس، آمایش سرزمین ارتباط میان انسان، فضا و فعالیت‌های انسان را نظم می‌دهد (آسایش، ۱۳۷۵: ۲۹). یکی از مهمترین ابعاد و ملاحظات آمایش سرزمین بعد دفاعی - امنیتی آن است. زیرا ضرورت‌های دفاع نظامی و غیر نظامی مسائلی هستند که در جهان کنونی کلیه‌ی ابعاد زندگی رادر بر می‌گیرند و تنها به ایجاد فعالیت و اسکان در مناطق استراتژیک محدود نمی‌شوند. (مومنی، ۱۳۸۱: ۱۰) نزدیک به نیم قرن از اجرای طرح‌های مختلف آمایش سرزمینی در ایران سپری شده است. در این مدت نتایج طرح‌ها با ناکامی‌ها و موفقیت‌هایی روبرو بوده است. مطلب دارای اهمیت این است که، همه دولت‌مردان بر ضرورت آمایش سرزمینی و استفاده بهینه از امکانات محیطی صحه گذاشته‌اند؛ اما دیدگاه‌ها عمدتاً بر موضوع توسعه تأکید داشته و طرح‌هایی جهت دفاع سرزمینی و حفاظت از شهرها، مراکز حیاتی، حساس و مهم در مقابل تهدیدات نظامی و تروریستی ارائه ننموده‌اند. به دلیل همین اهمیت بوده است که از برنامه‌ی سوم توسعه جمهوری اسلامی ایران، ملاحظات دفاعی امنیتی در سرلوحه‌ی برنامه آمایش سرزمینی قرار گرفته است (رهنمایی، ۱۳۸۱: ۷۲).

رعایت ملاحظات دفاعی و امنیتی در طرح‌های آمایشی تابع متغیرهای متعددی است که باید در این‌گونه طرح‌ها مورد توجه قرار گیرند. اهم این متغیرها عبارت‌اند از: نوع و سطح تهدیدات نظامی و امنیتی متوجه منطقه‌ی مورد نظر، موقعیت جغرافیایی منطقه‌ی مورد نظر، شناسایی مهمترین مناطق مورد تهدید و سرانجام ارائه‌ی راهکار متناسب با نوع تهدیدات و شرایط خاص منطقه (پور موسوی، ۱۳۸۶: ۱۲). تحلیل تهدیدات تروریستی مستلزم بررسی انواع تهدیدات تروریستی، منبع و منشأ تهدیدات و شناخت مهمترین مناطق مورد تهدید است. لازم

به ذکر است که کشور ایران، به طور عام، و استان خراسان رضوی، به طور خاص، به دلیل قرار گرفتن در یک فضای استراتژیک ناامن و محیط امنیتی پرچالش به طور ذاتی جزو مناطق پر تهدید محسوب می‌شود. به عنوان نمونه در بین کشورهای همسایه ایران، کشور افغانستان، به دلیل شرایط خاص این کشور طی دو دهه‌ی اخیر، همواره در صدور بحران به کشورهای همسایه اش به ویژه ایران و پاکستان نقش زیادی داشته است. (کریمی پور، ۱۳۷۹: ۱۳).

۲. مباحث نظری

تهدید امنیتی به رویدادی گفته می‌شود که پیامدهای بالقوه‌ی منفی برای بقای رفاه یک دولت، جامعه یا یک فرد دارد (کراهمان، ۱۳۸۷: ۱۱). دیدگاه‌های مختلفی در مورد طبقه‌بندی انواع تهدیدات امنیتی وجود دارد، چنان‌که باری بوزان از کارشناسان برجسته‌ی این حوزه مطالعاتی، تهدیدات امنیتی را شامل پنج دسته می‌داند که عبارت‌اند از: نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی (Buzan, 1991: 19). همچنین کارشناسان تهدیدات امنیتی را با توجه به نوع و منشأ داخلی یا خارجی آنها تقسیم بندی کرده‌اند (بصیری، ۱۳۷۹: ۷-۱۶۱). جدول زیر طبقه بندی انواع تهدیدات امنیتی را نشان می‌دهد.

جدول ۱: طبقه بندی انواع تهدیدات امنیتی

تهدیدات داخلی	تهدیدات خارجی
گروه‌های سیاسی معاند و محارب	شکل نظامی شامل:
گروه‌های قومی	- حمله همه جانبه و اشغال کامل نظامی
اقلیت‌های دینی	- جنگ محدود و اقدام پیشگیرانه
قدرت‌های اقتصادی	- تجاوزات مرزی
گروه‌های مسلح و تروریستی داخلی	- بمباران مراکز تجمعات و پایگاه‌های مهم
اشرار	- اقدامات تروریستی، خرابکاری، جاسوسی
	• - شکل اقتصادی
	• - شکل سیاسی - حقوقی
	• - شکل اجتماعی - فرهنگی

جدول از نگارندگان

۱-۲. تهدیدات تروریستی

واژه‌ی ترور^۱ از ریشه لاتینی *terrere* به معنای ترس و ترساندن گرفته شده است و تروریسم در لغت به معنای ترساندن، حکومت ارباب و تهدید، ایجاد ترس و وحشت در مردم است. تهدیدات تروریستی شامل کلیه‌ی انواع تهدیداتی است که ایجاد احساس ناامنی در میان مردم و مسئولان می‌کند. تهدیدات تروریستی یا امنیتی، ممکن است به صورت عینی یا ذهنی تظاهر پیدا کند و منشأ داخلی یا خارجی داشته باشد (شولتز و دیگران، ۱۳۸۶: ۲۳۴). بمب گذاری، پرتاب مواد منفجره و استفاده از هر نوع اسلحه‌ی گرم و سرد، ترور و آدم ربایی یا گروگان‌گیری، ایجاد رعب و ترس جمعی و واداشتن مردم به ترک محل کار، سکونت یا محل تحصیل و مانند آن از مصادیق تهدیدات تروریستی به شمار می‌رود. این نوع تهدیدات ممکن است متوجه جان و مال افراد و یا عوامل توسعه و زندگی عادی و فضای آرام زیست و فعالیت بشود و از همین رو مانند تهدیدات نظامی اثرات مستقیم و غیر مستقیمی بر روند توسعه و برنامه‌های توسعه‌ی پایدار و آمایش استان می‌گذارد.

۱-۱-۲. انواع و ابعاد تروریسم

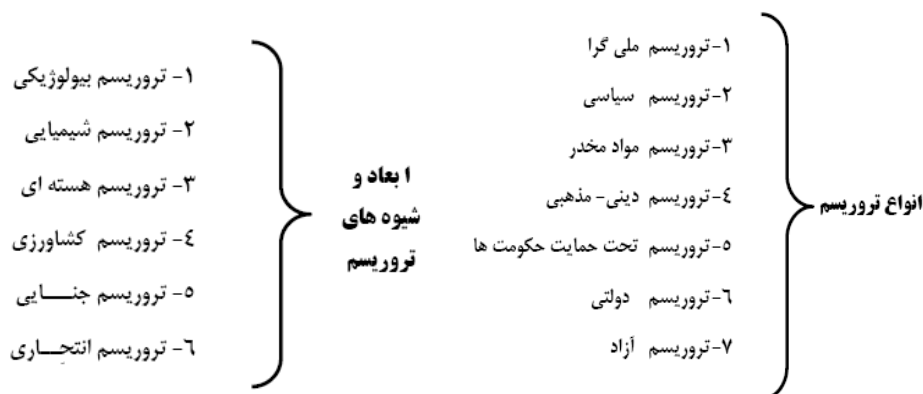
کارشناسان به معرفی انواع و ابعاد تروریسم پرداخته‌اند که برای رعایت اختصار فقط در قالب دو نمودار به آنها اشاره می‌شود (مکنزی، ۱۳۸۲: ۵۶).

نمودار ۱. انواع و ابعاد تروریسم

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

---

^۱. Terror

نمودار از نگارندگان

همچنان که در نمودارهای بالا مشخص است، تروریسم به هفت نوع مختلف شامل تروریسم ملی‌گرا، سیاسی، موادمخدر، دینی مذهبی، حکومتی، آزاد و دولتی تقسیم می‌شود. با توجه به حضور و فعالیت گروه‌های متحجر و واپس‌گرایی چون طالبان، وهابیون، القاعده در افغانستان، به نظر می‌رسد در بین انواع مختلف تروریسم، تروریسم دینی- مذهبی با منشأ افغانستان بیشترین تهدید را برای استان خراسان به ویژه کلان‌شهر مشهد داشته باشد که این موضوع در بحث ملاحظات دفاعی-امنیتی آمایش استان باید مورد توجه قرار گیرد. در تعریف تروریسم دینی یا مذهبی گفته‌اند، نوعی از خشونت مذهبی است که اقدامات آن به واسطه‌ی مذهب توجیه می‌شود. در این چارچوب تروریسم مسیحی، تروریسم اسلامی و تروریسم یهودی و هندو به عنوان انواع تروریسم مذهبی معرفی شده‌اند.

۲-۲. مناطق آسیب پذیر و در معرض خطر تهدیدات تروریستی

یکی از مباحث اساسی در تروریسم نوین عبارت است از عملیات تروریستی و خرابکارانه علیه مناطق و مراکز حساس، حیاتی و تأسیسات زیربنایی آسیب‌پذیر (طیب، ۱۳۸۲: ۳۳). این مراکز و تأسیسات، که عمدتاً وابسته به سیستم‌های مرکزی تکنولوژی اطلاعاتی هستند، شامل مراکز جمعیتی، مراکز مخابراتی، تأسیسات تأمین انرژی، برق، آب، کارخانه‌های مواد غذایی، سیستم حمل و نقل و... هستند. به همین خاطر تمرکز اقدامات تروریستی روی این نوع

شبکه‌ها افزایش یافته است (افتخاری، ۱۳۸۱: ۳۱۲). مراکز علمی مختلفی در سراسر جهان به تعیین مصداق‌های زیر ساخت‌ها و مراکز حیاتی و حساس پرداخته‌اند. از جمله‌ی این مراکز کمیسیون ریاست جمهوری آمریکا است که برای حفاظت از زیر ساخت حیاتی با بررسی کارشناسانه‌ی این موضوع، ده هدف اساسی را در قالب زیر ساخت‌های حیاتی و مراکز حساس تعیین کرده است. این زیر ساخت‌ها و مراکز حیاتی و حساس عبارت‌اند از: زیر ساخت حمل و نقل - تولید و انباشت نفت و گاز - تأمین آب - خدمات اضطراری - مالی و بانکداری - نیروی برق - اطلاعات و ارتباطات - خدمات دولتی - زیر ساخت دفاعی و مردم. این زیر ساخت‌ها خدمات لازم برای تأمین رفاه و زندگی مردم یک کشور را فراهم کرده، اموری از قبیل کنترل تأسیسات، هوا، فضای غیر نظامی تا هماهنگی خدمات امداد محلی و حفظ سیستم تجارت و بانکداری را شامل می‌شوند (مکنزی، ۱۳۸۲: ۱۰۶).

گزارش‌ها نشان می‌دهد تاکنون گروه‌های تروریستی، چریک‌های شورشی و... عملیات‌های متعددی را علیه این‌گونه مراکز و تأسیسات زیربنایی در سطح کشورها انجام داده‌اند. در این زمینه می‌توان به عنوان نمونه از جنبش و چریک‌های شورشی کرد Pkk در ترکیه، گروه جدایی طلب باسک در اسپانیا، گروهک تروریستی پژاک در شمال غرب ایران، گروهک تروریستی جندالله وابسته به عبدالمالک ریگی در جنوب شرق ایران و گروهک تروریستی الاحواز در خوزستان نام برد. مراکز پرجمعیت، کارخانجات مواد شیمیایی، تأسیسات انرژی، تأسیسات اتمی، صنایع غذایی، تأسیسات برق، منابع آب، سد‌ها از جمله اهداف مهم این گروه‌های تروریستی در حمله به مراکز حساس و حیاتی به شمار می‌روند (شاه حسینی، ۱۳۸۸: ۲۲). گزارش‌های متعدد نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر مهمترین عملیات تروریستی علیه تأسیسات زیربنایی شامل: عملیات علیه مراکز و تأسیسات راه‌آهن، ربودن هواپیما و کشتی، اتوبوس و ایستگاه‌های اتوبوس، تأسیسات انرژی و خطوط نفتی و فرودگاه بوده است (طیب، ۱۳۸۲: ۳۳). همچنین نمونه‌های شدیدی در ارتباط با عملیات خرابکاری و تروریستی علیه منابع آب آشامیدنی در شهرها نیز وجود دارد. تلاش راست‌گرایان افراطی آمریکایی برای مسموم کردن آب آشامیدنی چند شهر از جمله این اقدامات است. چنان‌که پلیس اف بی آی در

سال ۱۹۹۴ انباری را کشف نمود که در آن صد لیتر سیانید وجود داشته و گروهی به نام "White Supremacist" در آرکانزاس قصد داشتند که با این مایع منابع آب آشامیدنی این شهر را مسموم نمایند (ماه پیشانیان، ۱۳۸۸)

مجموع مطالب بالا نشان می‌دهد که اقدامات تروریستی علیه زیر ساخت‌ها و مراکز حساس و حیاتی در سال‌های اخیر به یک موضوع وسوسه‌انگیز برای گروه‌های تروریستی تبدیل شده است. چه این که مهمترین هدف سازمان‌های تروریستی مطرح کردن خود و مواضع شان در سطح رسانه ای است و اقدامات تروریستی علیه مراکز حساس، حیاتی به دلیل وحشت عمومی که ایجاد می‌کند، به سرعت رسانه ای شده و در صدر اخبار جهان قرار می‌گیرد. ضمن این که نسبت به عملیات تروریستی علیه مراکز نظامی، حمله تروریستی علیه این گونه تأسیسات و مراکز هزینه و خطر کمتری دارد. در این میان، گروه‌های تروریستی و جنبش‌هایی که دارای گرایش‌های اعتقادی هستند، همچون گروه‌های راست افراطی در آمریکا و اروپا، گروه تروریستی القاعده، طالبان، سپاه صحابه و... جزو خطرناکترین گروه‌های تروریستی به حساب می‌آیند، چرا که از همه ابزارها و شیوه‌های غیر انسانی و مرگبار علیه اهداف خود استفاده می‌کنند و عموماً خون‌بارترین و پرتلفات‌ترین حملات نیز توسط این گروه‌ها انجام می‌گیرد. استفاده از کودکان و زنان عقب مانده‌ی ذهنی به عنوان حاملان بمب، مسموم کردن غذای اهدایی به هیأت‌های مذهبی، بمب گذاری در اتوبوس‌ها، هتل‌ها و... غرق کردن شیعیان عزادار در رود فرات، انفجار بمب در حرم مطهر امام رضا در مشهد، بمب گذاری در مسجد امام علی زاهدان و... از جمله این شیوه‌ها و اقدامات ددمنشانه به شمار می‌رود.

روش تحقیق این پژوهش توصیفی-تحلیلی است. سؤال اصلی مقاله آن است که، کلان‌شهر مشهد در معرض چه نوع اقدامات و حملات تروریستی قرار دارد و مهمترین مناطق، زیرساخت‌ها و تأسیسات مورد تهدید کدام اند؟ مفروض این مقاله آن است که مجاورت استان خراسان و کلان‌شهر مشهد با کشور افغانستان، به عنوان مهمترین کانون تنش در سطح

منطقه و همچنین حضور و فعالیت گروه‌های تروریستی، می‌تواند امنیت شهرهای استان و به خصوص کلان‌شهر مشهد را مورد تهدید قرار دهد. بر این اساس، در این پژوهش تلاش شده است تا ضمن بیان انواع تهدیدات تروریستی، مهمترین مناطق مورد تهدید و آسیب پذیر کلان-شهر مشهد در مقابل تهدیدات تروریستی در قالب مراکز و تأسیسات حیاتی، حساس و مهم مورد بررسی قرار گیرد.

۳. بیان موضوع

۳-۱. تروریسم دینی - مذهبی در افغانستان و تأثیر آن بر امنیت استان خراسان رضوی و

کلان شهر مشهد

افغانستان سرزمینی است شدیداً قوم‌گرا و فرهنگ و نظام قبیله‌ای بر آن حکم فرماست. دین ۹۸٪ مردم افغانستان اسلام است. از این میان حدود ۷۰٪ اهل سنت‌اند، که بیشتر مذهب حنفی دارند و بیش از ۲۵٪ نیز شیعه‌ی اثنی‌عشری هستند. جامعه‌ی افغانی به ویژه جامعه‌ی روستایی و قومی و کوچی تعهد و تقید شدیدی نسبت به دین و مذهب دارند. (مارسدن، ۱۳۷۸: ۳۹) به دلیل وضعیت خاص افغانستان، طی دهه‌های گذشته به ویژه در دوران مبارزات علیه شوروی سابق، این کشور به یکی از اصلی‌ترین پایگاه‌های گروه‌های بنیادگرای اسلامی همچون القاعده، طالبان، سپاه صحابه و... تبدیل شد و این وضعیت علی‌رغم فرازو نشیب‌های متعدد همچنان پابرجاست. واقعیت این است که طی سال‌های اخیر نام افغانستان برای بیشتر مردم جهان تداعی‌گر نام سازمان‌ها و گروه‌های بنیادگرای اسلامی همچون القاعده و طالبان است. انجام عملیات‌های تروریستی سازمان القاعده تحت رهبری اسامه بن‌لادن برضد اهداف مختلف مانند حمله به برج‌های دوقلوی مرکز تجارتی جهانی، عملیات‌های انتحاری متعدد در کشورهای یمن، عربستان، لبنان، اوگاندا، تانزانیا، سودان، عراق، افغانستان، پاکستان علیه نیروهای اشغالگر و همچنین مسلمانان سایر فرق اسلامی بخصوص شیعیان، نام این گروه را به عنوان یک گروه بنیادگرای خشن اسلامی برای جهانیان معرفی کرده است، که تابع هیچ‌کدام از اصول اسلامی، اخلاقی و انسانی نیستند.

نگاهی به عقاید ضد شیعی و ضد ایرانی القاعده، طالبان، وهابیون و... نشان می‌دهد که فعالیت آنها در افغانستان می‌تواند در بردارنده تهدیدات تروریستی و امنیتی متعددی برای استان خراسان و بخصوص کلان‌شهر مشهد باشد. فتوای ملاعمر در مباح دانستن خون شیعیان، فتوای متعدد علمای وهابی و سلفی ساکن در عربستان، پاکستان و افغانستان در مورد رافضی دانستن شیعیان، منجر به بروز خون‌بارترین اقدامات تروریستی علیه شیعیان شده است. بدترین نماد این تفکر متحجرانه را در عملیات های تروریستی مکرری می‌بینیم که هر هفته در عراق، افغانستان، پاکستان علیه شیعیان در قالب حملات انتحاری صورت می‌گیرد. به اعتقاد کارشناسان راهبرد تشدید تضادهای مذهبی بین دو ملت ایران و افغانستان، به‌ویژه در مناطق مرزی دو کشور از مهمترین برنامه‌های کشورهای اشغالگر و رقیبان منطقه‌ای ایران همچون عربستان، پاکستان می‌باشد. اوج این تضادها و تنش‌های مذهبی در زمان حکومت طالبان در افغانستان مشاهده شد که با اعلام فتوای متعدد ریختن خون شیعیان مباح دانسته شد و تشدید ناامنی در مناطق مرزی استان خراسان در قالب شرارت، گروگان‌گیری، قتل و غارت، ترور، تجاوزات مرزی، تسلیح مخالفین نظام و... جزو سیاست‌های تغییر ناپذیر این حکومت مذهبی علیه ایران محسوب می‌شد (زرقانی، ۱۳۸۶: ۱۵۴).

بر این اساس، هرگونه حضور و تقویت گروههای بنیادگرای اسلامی همچون طالبان، وهابیون و القاعده در افغانستان به طور قطع تأثیرات شدید امنیتی بر استان خراسان خواهد داشت. بررسی روند موجود نشان می‌دهد که افزایش انحراف این گروهها از اصول اسلامی و تشدید اختلافات بین این گروهها و سایر مذاهب به ویژه شیعیان، در آینده می‌تواند در قالب حملات و اقدامات تروریستی متعددی در استان خراسان خود را نشان دهد. حمله و بمب‌گذاری سال قبل در مسجد حضرت علی (ع) زاهدان، ترور امامان جمعه و جماعات، ترور روحانیون خوش فکر اهل سنت و شیعه در شهرستان‌های مرزی، حمله و بمب‌گذاری در مراسم عزاداری (شهرستان خواف)، دو حمله‌ی انتحاری به عزاداران عاشورا در چابهار و... نشانه‌هایی از این حرکت شوم در استان‌های شرقی است. با توجه به نفوذپذیر بودن مرزهای استان و تردهای غیر مجاز فراوان به استان و بخصوص کلان‌شهر مشهد، تروریسم مذهبی

موجود در افغانستان می‌تواند در قالب اقدامات تروریستی مختلفی همچون بیو تروریسم، تروریسم شیمیایی، تروریسم انتحاری و حتی سایبر تروریسم خود را نشان دهد. در ادامه‌ی مطلب، مهمترین مناطق آسیب پذیر کلان‌شهر مشهد در مقابل تهدیدات و اقدامات تروریستی به اختصار مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳-۲. مناطق آسیب پذیر کلان‌شهر مشهد در مقابل حملات تروریستی

۳-۲-۱. مناطق آسیب پذیر زیر ساخت حمل و نقل

مهمترین عناصر حیاتی زیر ساخت حمل و نقل عبارت‌اند از: جاده‌ها و بزرگ‌راهها، خطوط و ایستگاههای راه آهن، مترو، فرودگاهها، خطوط لوله شامل خطوط انتقال گاز طبیعی، نفت خام و سایر مواد خطرناک (مکنزی، ۱۳۸۲: ۱۰۶). بررسی عملیات‌های تروریستی دنیا نشان می‌دهد که این تأسیسات و مراکز به عنوان یکی از اهداف اصلی مورد نظر تروریست‌ها هستند. گزارش‌ها و تحقیقات نشان می‌دهد که مراکز و تأسیسات راه آهن و مترو، اتوبوس و ایستگاههای اتوبوس، خطوط نفتی، فرودگاهها، هواپیما و کشتی‌ها از مهمترین اهدافی بوده که طی سال‌های ۱۹۹۶ تا ۱۹۹۸ علیه آنها در اروپا عملیات تروریستی صورت گرفته است. علاوه بر این انتشار گازسمی توسط فرقه‌ی مذهبی آئوم شین ریکیو در متروی ژاپن در سال ۱۹۹۵ نیز از جمله اقدامات تروریستی در حمله به زیر ساخت حمل و نقل محسوب می‌شود. همچنین سایبر تروریسم یا استفاده از فضای مجازی برای حمله به زیر ساخت‌های حمل و نقل نیز یکی دیگر از تهدیدات تروریستی جدی این حوزه است. در برخی از فرودگاه‌های آمریکا نزدیک به هزار پرواز در هر ساعت به زمین نشاند می‌شود و این کار از طریق سیستم رایانه‌ای انجام می‌شود. و وجود هرگونه اختلالی در این سیستم‌ها می‌تواند منجر به خسارات و تلفات هولناکی شود. (اسمیت، ۱۳۸۰: ۱۷)

با توجه به وضعیت خاص افغانستان و بخصوص حضور تروریست‌های مذهبی افراطی در این کشور، اقدامات تروریستی می‌تواند در قالب تروریسم بیولوژیکی، تروریسم شیمیایی و تروریسم انتحاری و سایبر تروریسم یا تروریسم فضای مجازی انجام گیرد. به عبارت دقیق‌تر تمامی عناصر این زیر ساخت در شهرهای استان و بخصوص کلان‌شهر مشهد می‌تواند با این چهار شیوه مورد حمله

قرار گیرد. حمله انتحاری و بمب‌گذاری در میان جمعیت متراکم ایستگاههای مترو، راه آهن و فرودگاه. استفاده از مواد شیمیایی و بیولوژیکی همچون میکروب سیاه زخم، گاز سمی و ... در آلوده کردن محیط های شلوغ و پرترافیک راه آهن، مترو و فرودگاه. هواپیما ربایی و سرانجام اختلال شدید در برنامه های کنترل و نظارت خطوط و حمل و نقل زمینی مانند مترو و ترافیک هوایی از طریق سامانه های ارتباطی - اطلاعاتی مهمترین تهدیدات این حوزه است که با توجه به گسترش روز افزون اقدامات تروریستی علیه این نوع زیر ساخت ها، هوشیاری و نظارت مسئولان ذی ربط را می - طلبد. جدول زیر مهمترین عناصر زیر ساخت حمل و نقل و نوع تهدیدات تروریستی را، که متوجه آنهاست نشان می دهد.

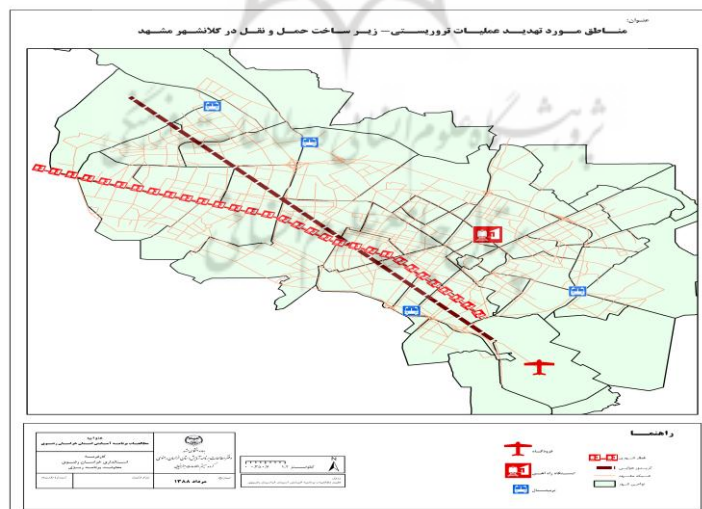

جدول ۲: زیر ساخت حمل و نقل، شیوه و ابعاد تهدیدات تروریستی

نوع حمله تروریستی	عناصر حیاتی زیر ساخت	حمله بیولوژیکی (نمونه انتشار میکروب سیاه زخم)	حمله شیمیایی (نمونه انتشار ماده سمی سارین)	حمله انتحاری و بمب گذاری	حمله اطلاعاتی واختلال در سیستم های کنترل و نظارت سیستم های الکترونیکی
ایستگاههای راه آهن، مترو، اتوبوس	انتشار مواد بیولوژیکی در میان جمعیت متراکم	انتشار مواد سمی و شیمیایی در میان جمعیت متراکم	حمله انتحاری و بمب گذاری در ایستگاههای مترو، راه آهن،	اختلال در سیستم هدایت مترو و سیستم ناوبری هوایی	
خطوط لوله (گاز طبیعی، نفت خام و سایر مواد خطرناک	انتشار مواد بیولوژیکی در میان جمعیت متراکم	انتشار مواد سمی و شیمیایی در میان جمعیت متراکم	بمب گذاری در خطوط انتقال	-----	
فرودگاهها و خطوط هوایی	انتشار مواد بیولوژیکی در میان جمعیت متراکم	انتشار مواد سمی و شیمیایی در میان جمعیت متراکم	حمله انتحاری و بمب گذاری در فرودگاه هواپیمای	اختلال در سیستم ناوبری هوایی و ناامنی در ترافیک هوایی	

جدول از نگارندگان

نقشه ۱. مناطق آسیب پذیر در مقابل حملات تروریستی (زیر ساخت حمل و نقل) در کلان شهر مشهد

۳-۲-۲. مناطق آسیب پذیر زیر ساخت تولید و انباشت نفت و گاز

مهمترین عناصر حیاتی زیر ساخت تولید و انباشت نفت و گاز عبارت‌اند از: مخازن اصلی نفت خام و گاز طبیعی، تأسیسات نگهداری و مخازن نفت و گاز پالایش شده، پالایشگاهها و کارخانه‌جات پتروشیمی و شیمیایی. با توجه به قابلیت انفجاری عظیم عناصر این زیر ساخت در برابر کوچکترین حملات تروریستی و همچنین مطرح شدن و انعکاس وسیع آن در جامعه به دلیل در معرض بودن و قابل مشاهده بودن آن در صورت روبرویی با حملات تروریستی، این عناصر نیز از اهداف اساسی مورد نظر تروریست‌ها محسوب می‌شوند. به گفته‌ی سخنگوی وزارت نفت عراق، طی سال ۲۰۰۶ میلادی بیش از ۱۵۹ حمله تروریستی علیه تأسیسات و اهداف نفتی عراق صورت گرفته است. این به این معناست که در هر دو روز یک حمله تروریستی در عراق بر ضد تأسیسات نفتی صورت گرفته است (خبرگزاری فارس، ۱۳۸۵/۱۲/۲) همچنین در خرداد ماه سال گذشته رسانه‌ها به نقل از فرماندار ایران‌شهر از حمله‌ی تروریستی به دو مخزن از مخازن نفت سفید ایران‌شهر خبر دادند. ظرفیت یکی از این دو مخزن دو میلیون و هفتصد هزار لیتر نفت سفید بوده که کاملاً از بین رفته است (روزنامه جمهوری اسلامی، ۱۳۸۸/۰۴/۰۹)

میان شیوه‌های متفاوتی که تروریست‌ها برای حمله به عناصر حیاتی این نوع زیر ساخت می‌توانند استفاده کنند، حمله موشکی، بمب‌گذاری و حملات انتحاری بیشتر محتمل است. ضمن این‌که اگر مراحل تولید و پالایش نفت و گاز به صورت سیستمی و وابسته به شبکه‌های اطلاعاتی باشد، در صورت روبرو شدن با یک حمله‌ی سایبری امکان بروز برخی فجایع به عنوان نمونه انفجارهای مهیب وجود دارد. اقدام به بمب‌گذاری یا یک حمله تروریستی کوچک به مراکزى مانند پالایشگاه گاز خانگیران سرخس، منابع ذخیره نفت و گاز در کلان‌شهر مشهد و... که از ترتیبات حفاظتی پایینی برخوردار است، پیامدهای متعددی را به همراه خواهد داشت. اول این‌که به دلیل قابلیت انفجار و اشتعال بسیار بالای مواد موجود در این مراکز، این حمله کوچک ممکن است منجر به ایجاد انفجارات متعدد و گسترش شدید آتش سوزی شود، در نتیجه تلفات بسیار بالا خواهد بود. در صورتی که در فصل زمستان این حمله

صورت گیرد به طور طبیعی گاز مصرفی خانگی، نیروگاهی و صنعتی کلان شهر مشهد و شش استان کشور برای مدت نامعلومی قطع خواهد شد و مهمتر این که به دلیل قابل مشاهده بودن نتایج این حمله جو بسیار ناامن و پر تنش در جامعه پدید خواهد آمد. مروری بر حمله به برج های تجارت جهانی آمریکا نشان می دهد که، اگرچه در این حادثه فقط حدود چهار تن کشته شدند، اما به دلیل رسانه ای شدن این انفجار، جامعه ی آمریکا و حتی مردم سایر کشورها برای مدت چند هفته به دلیل شوک ناشی از این اتفاق وحشت زده بوده و به شدت احساس ناامنی می کردند.

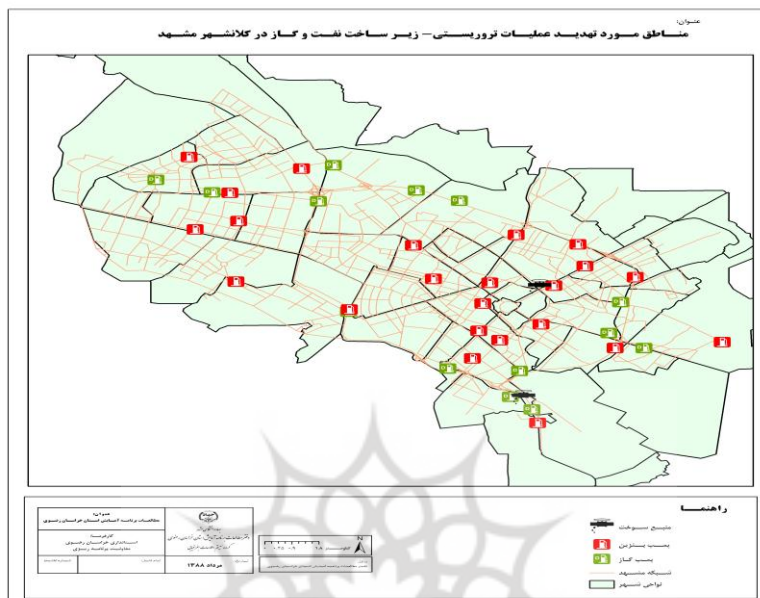
جدول ۳. زیر ساخت تولید، انباشت نفت و گاز و انواع تهدیدات تروریستی

نوع حمله تروریستی	حمله بیولوژیکی	حمله شیمیایی	حمله انتحاری حمله موشکی و بمب گذاری	حمله اطلاعاتی واختلال در سیستم های کنترل و نظارت سیستم های الکترونیکی
عناصر حیاتی زیر ساخت مخازن اصلی نفت خام و گاز طبیعی	-----	-----	احتمال وقوع بسیار زیاد	احتمال وقوع زیاد
تاسیسات نگهداری و مخازن نفت و گاز پالایش شده، پالایشگاهها و کارخانه جات پتروشیمی و شیمیایی.	-----	-----	احتمال وقوع بسیار زیاد	احتمال وقوع زیاد

جدول از نگارندگان

لازم به ذکر است، مبنای تعیین نوع و سطح تهدیدات تروریستی (احتمال بسیار زیاد. زیاد و...) در جدول بالا و برخی جداول بعدی، یک نوع مقایسه ی نسبی بین انواع زیر ساخت ها و رابطه ی آن با نوع تهدید است. به عنوان نمونه، در حالی که احتمال حملات تروریستی از نوع بیولوژیکی و شیمیایی برای زیر ساخت تولید و انباشت آب بسیار زیاد است، در حمله به زیر ساخت انباشت نفت و گاز، احتمال وقوع این نوع حملات در حد صفر است، در حالی که، احتمال وقوع حملات انتحاری، بمب گذاری در تأسیسات این نوع زیر ساخت بسیار زیاد خواهد بود.

نقشه ۲. مناطق آسیب پذیر در مقابل حملات تروریستی (زیر ساخت نفت و گاز) در کلان شهر مشهد

۳-۲-۳. مناطق آسیب پذیر زیر ساخت تأمین آب:

مهمترین عناصر حیاتی زیر ساخت تأمین آب عبارت‌اند از: سد ها، مخازن آب شهری، تأسیسات نگهداری، تصفیه و سیستم های انتقال شامل خطوط لوله و سیستم های خنک کننده (مکنزی، ۱۳۸۲: ۱۰۶). تقریباً هر چهار شیوه عملیات تروریستی یعنی بیو تروریسم، تروریسم شیمیایی، تروریسم انتحاری و سایبر تروریسم یا جنگ اطلاعاتی برای حمله به عناصر زیر ساخت می تواند مورد استفاده قرار گیرد. در این میان، خطرناک‌ترین و محتمل‌ترین حمله‌ی تروریستی، عملیات تروریستی با استفاده از مواد بیولوژیک با هدف آلوده کردن منابع آبی به ویژه در شهرهای بزرگ است. این نوع عملیات های تروریستی علیه یک هدف موضعی و محلی می تواند یک بیماری اپیدمیک گسترده به بار آورد. (شاه حسینی، ۱۳۸۸: ۳۳) در سال گذشته تیمی تروریستی در تهران دستگیر شدند که از جمله طرح های آنان مسوم سازی

آب شرب تهران و همچنین مسموم ساختن مواد غذایی بوده است. (خبرگزاری فارس ۱۳۸۸/۵/۱۷*).

برخلاف عوامل شیمیایی، سلاح های بیولوژیک به راحتی می تواند در دست تروریست ها قرار گرفته و برای کشتار دسته جمعی به کار رود. نکته ی دیگر این است که برخی از عوامل بیماری زا و انتقال یافته به وسیله ی غذا و آب مانند سالمونلا، شیگلا و استافیلوکوک آرئوس هر روزه در آزمایشگاه های تشخیص طبی جدا می شوند. از طرف دیگر کشت این عوامل کاری مشکل نیست و حتی به وسیله ی یک تکنسین در هر آزمایشگاه تشخیصی میکروبیولوژی، عملی است. انتقال و انتشار این عوامل در سد ها و مخازن آب امری ساده و عملی است. بنابراین یک حمله ی کوچک بیوتروریستی با عوامل بیولوژیک می تواند باعث آسیب های مهم و جبران ناپذیری شود. منابع آب استان خراسان به خصوص کلان شهر مشهد از سدها و مخازنی تأمین می شود که به دلیل ضعف حفاظت، امکان وقوع یک عملیات تروریستی با استفاده از عوامل بیولوژیک دور از انتظار نیست. برای فرد تروریستی که به دلیل اعتقادات و باورهای غلط مذهبی، کشتن تعداد محدودی از طرفداران مذهب مقابل، راه رفتن به بهشت است، انجام یک عملیات تروریستی بیولوژیکی و کشتن هزاران شیعه در درجه ی اولی ثواب قرار دارد. به همین دلیل حفاظت از منابع و مخازن آب شهرها به ویژه مخازن آب شرب کلان شهر مشهد در مقابل عملیات بیوتروریستی جزو ملاحظات امنیتی بسیار مهم محسوب می - شود. جدول زیر مهمترین عناصر زیر ساخت تأمین آب و انواع تهدیدات تروریستی متوجه این عناصر را نشان می دهد.

جدول ۴: زیر ساخت تامین آب و انواع تهدیدات تروریستی

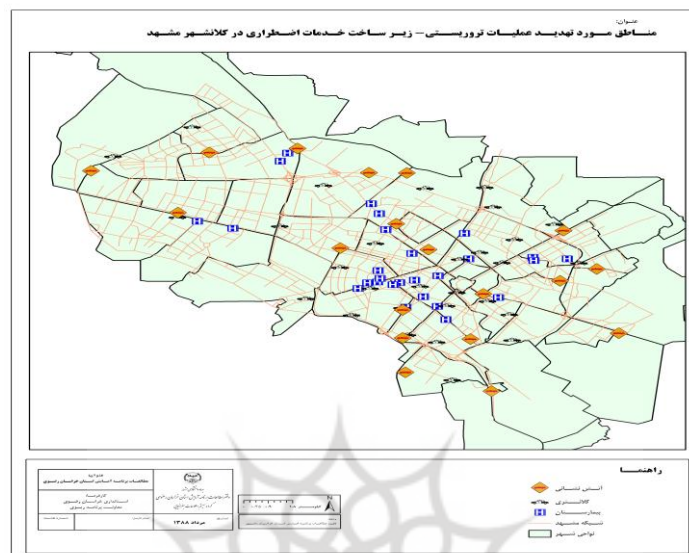
نوع حمله تروریستی	عناصر حیاتی زیر ساخت	حمله بیولوژیکی آلوده کردن آب با یک ماده بیولوژیک مانند سالمونلا تیفی و...	حمله شیمیایی آلوده کردن آب با یک ماده سمی و شیمیایی	حمله انتحاری و بمب گذاری	حمله اطلاعاتی واختلال در سیستم های کنترل و نظارت سیستم های الکترونیکی
سد ها	احتمال وقوع بسیار زیاد	احتمال وقوع زیاد	احتمال وقوع کم	احتمال وقوع کم	احتمال وقوع کم
مخازن آب شهری، تاسیسات تکهداری، تصفیه	احتمال وقوع بسیار زیاد	احتمال وقوع زیاد	احتمال وقوع کم	احتمال وقوع کم	احتمال وقوع کم
سیستم های انتقال شامل خطوط لوله و سیستم های سنگ کننده	احتمال وقوع بسیار زیاد	احتمال وقوع زیاد	احتمال وقوع کم	احتمال وقوع کم	احتمال وقوع کم

جدول از نگارندگان

۳-۲-۴. مناطق آسیب پذیر زیر ساخت خدمات اضطراری

مهمترین عناصر حیاتی این زیر ساخت عبارت‌اند از: بیمارستان‌ها، مراکز درمانی، پاسگاههای پلیس، مراکز آتش نشانی و مراکز امداد و نجات (مکنزی، ۱۳۸۲: ۱۰۶). با توجه به اهمیت فعالیت این مراکز به ویژه در مواقع بروز بحران، هرگونه عملیات تروریستی علیه این عناصر می‌تواند پیامدهای اجتماعی، بهداشتی و سیاسی متعددی داشته باشد. البته عموماً این نوع مراکز به دلیل ماهیت و نوع فعالیت از نظر مسائل ایمنی و حفاظتی دارای استانداردهای حفاظتی‌اند و از این رو تروریست‌ها کمتر خواهان حمله به این گونه تأسیسات هستند، ضمن این‌که عموماً عملیات تروریستی علیه این نوع مراکز از نظر انعکاس در سطح جامعه چندان مهم تلقی نمی‌شوند. با این وجود هر چهار نوع اقدام تروریستی یعنی بیو تروریسم، تروریسم شیمیایی، تروریسم انتحاری و سایر تروریسم می‌تواند برای حمله به عناصر این زیر ساخت مورد استفاده قرارگیرد. به عنوان نمونه می‌توان به حملات گروهک تروریستی عبدالمالک ریگی به پاسگاههای مرزی ایران در مرز پاکستان و گروگان گرفتن و به شهادت رساندن نیروهای انتظامی مستقر در آن اشاره کرد.

نقشه ۳. مناطق آسیب پذیر در مقابل حملات تروریستی (زیر ساخت خدمات اضطراری) کلان شهر مشهد

۳-۲-۵. مناطق آسیب پذیر زیر ساخت نیروی الکتریسته

مهمترین عناصر حیاتی این زیر ساخت در استان خراسان رضوی و کلان شهر مشهد عبارت اند از: نیروگاههای برق و ایستگاههای تولید نیرو، شبکه های انتقال و توزیع، مکان های انباشت سوخت مورد نیاز سیستم. همانند زیر ساخت آب و انرژی، زیر ساخت نیروی الکتریسته نیز از جمله اهداف اصلی تروریست ها در انجام عملیات های تروریستی به شمار می روند. بررسی و مطالعه ی منابع اطلاعاتی و آماری در ارتباط با تروریسم داخلی در اروپا نشان می دهد که از مجموع عملیات های تروریستی انجام شده، تعداد ۹۹ عملیات علیه تأسیسات تولیدی و انتقال انرژی الکتریکی انجام شده است.

جذابیت حمله به زیر ساخت تولید برق به این دلیل است که اولین پیامد این عملیات تروریستی قطع برق است، که به طور طبیعی این وضعیت برای مردم وحشت برانگیز و اضطراب آور خواهد بود. و این موضوع تروریست ها را به هدف اولیه و شاید اصلی خود که

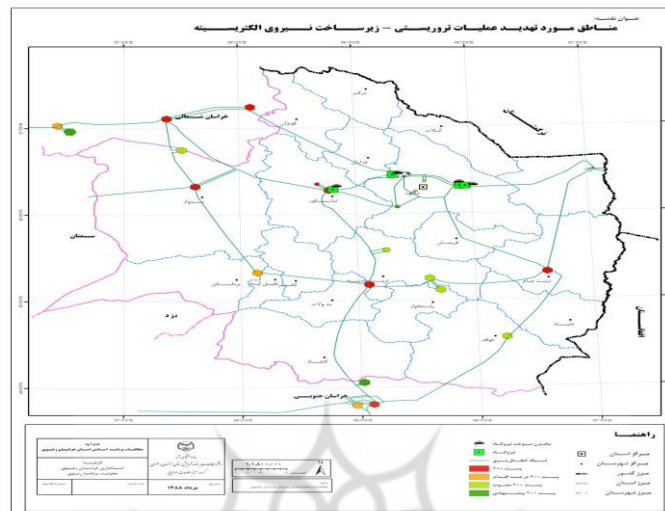
جلب توجه مردم به عملیات خود است، خواهد رساند. ضمن این‌که به دلیل وابستگی شدید جمعیت شهری و همچنین وابستگی زیاد فعالیت‌های صنعتی، خدماتی، بهداشتی، غذایی، نظامی و انتظامی و ... به نیروی الکتریسته و نبود سیستم‌های جایگزین موقتی، انجام یک عملیات تروریستی کوچک همچون بمب‌گذاری در مجاورت ایستگاه‌های تولید، شبکه‌های انتقال و مخازن سوخت، می‌تواند پیامدهای وسیع اجتماعی، اقتصادی، بهداشتی و امنیتی به دنبال داشته باشد. همچنین، به دلیل این‌که امروزه وظیفه‌ی خطیر تولید، توزیع و انتقال نیروی الکتریسته عمدتاً به عهده‌ی سیستم‌های رایانه‌ای گذاشته شده، این موضوع زمینه‌ی مناسبی را جهت عملیات تروریستی از نوع شبکه‌ای فراهم کرده است، به طوری‌که یکی از تهدیدات تروریستی جدی این زیر ساخت حملات جنگ الکترونیکی به منظور اختلال در سیستم- هاست (اسمیت، ۱۳۸۰: ۱۷).

جدول ۵: زیر ساخت نیروی الکتریسته و انواع تهدیدات تروریستی

نوع حمله تروریستی	حمله بیولوژیکی	حمله شیمیایی	حمله انتحاری حمله موشکی و بمب‌گذاری	حمله اطلاعاتی واختلال در سیستم های کنترل و نظارت سیستم‌های الکترونیکی
عناصر حیاتی زیر ساخت نیروگاههای برق و ایستگاههای تولید نیرو	-----	-----	احتمال وقوع بسیار زیاد	احتمال وقوع زیاد
شبکه‌های انتقال و توزیع	-----	-----	احتمال وقوع زیاد	احتمال وقوع زیاد
مکان‌های انباشت سوخت مورد نیاز	-----	-----	احتمال وقوع بسیار زیاد	احتمال وقوع زیاد

جدول از نگارندگان

نقشه ۴. مناطق آسیب پذیر در مقابل حملات تروریستی (زیر ساخت نیروی الکتریسته) استان و کلان شهر مشهد

نقشه‌ی بالا، مهمترین مناطق مورد تهدید را در زیر ساخت نیروی الکتریسته در سطح استان و کلان‌شهر مشهد نشان می‌دهد. لازم به ذکر است با توجه به تعداد محدود تأسیسات این نوع زیر ساخت در کلان‌شهر مشهد، نقشه‌ی ۴، مناطق مورد تهدید این نوع زیر ساخت را در سطح استان و کلان‌شهر مشهد نشان می‌دهد.

۳-۲-۶. مناطق آسیب پذیر زیر ساخت عمومی - مردمی :

منظور از زیر ساخت عمومی و مردمی، تأسیسات، مراکز، صنایع و... هستند که عمدتاً امنیت، بقاء و رفاه مردم بدان‌ها وابسته است و در تقسیم بندی‌های قبل لحاظ نشده است. از جمله عناصر مهم این زیر ساخت ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- هتل ها، مهمان‌سراها؛
  - مراکز خرید، مراکز تفریحی و گردشگری ، اماکن مذهبی؛
  - سرد خانه ها، سیلوهای گندم، کارخانه‌ها و انبارهای مواد غذایی (مکنزی، ۱۳۸۲: ۱۰۷).
- از آن‌جاکه عملیات تروریستی علیه عناصر این زیر ساخت مستقیماً امنیت و بقاء مردم را مورد تهدید قرار می‌دهد، این مکان‌ها به عنوان اهداف اصلی تروریست‌ها در همه جای جهان

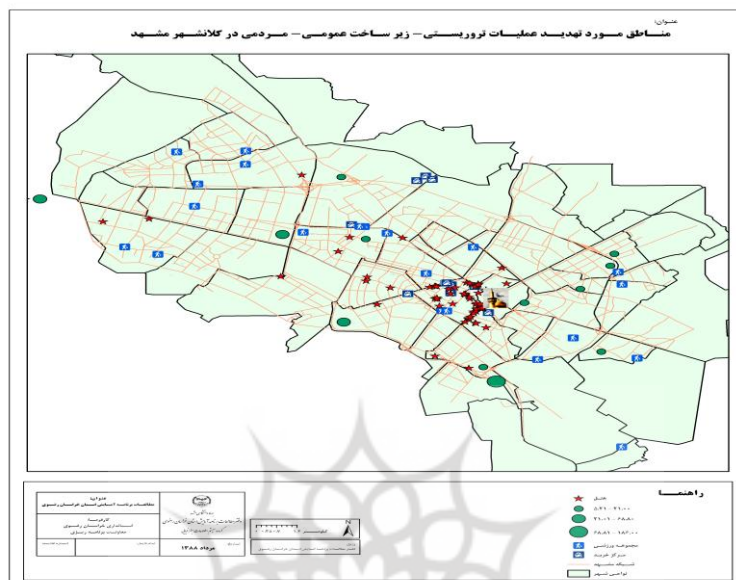
قلمداد می‌شوند. حمله‌ی تروریست‌های اندونزیایی (جماعت اسلامی از وابسته‌های القاعده) به هتل ماریوت در سال ۲۰۰۳، و هتل «جی دبلیو ماریوت» و هتل «ریتز- کارلتون» در ۱۷ ژوئیه ۲۰۰۸، حمله تروریستی به مسجد شیعیان یمن، حملات تروریستی هم‌زمان به ده منطقه مختلف (پایانه مسافری، هتل تاریخی تاج محل و هتل پنج ستاره اوبروی، یک بیمارستان، یک مرکز یهودیان، یک سینما، رستوران، مرکز همایش، اداره پلیس و چند مرکز اداری-تجاری) در شهر بمبئی هند در ۲۶ نوامبر ۲۰۰۸ و کشته شدن بیش از ۱۹۵ تن، حمله‌ی تروریستی به حرم امامان معصوم و اماکن مذهبی عراق، حمله به مناطق گردشگری مالزی، حمله به حسینیه‌ی ثار... شیراز، حمله به مسجد علی ابن ابیطالب زاهدان و... صدها نمونه‌ی دیگر، نشان از اعتقاد راسخ تروریست‌ها بر انجام عملیات تروریستی در این مکان‌ها دارد.

هم‌چنان‌که در جدول زیر نشان داده شده است، این مراکز می‌توانند به شیوه‌های مختلف مورد حملات تروریستی قرار بگیرند. به ویژه حملات انتحاری و بمب‌گذاری، حملات شیمیایی و حملات بیولوژیکی. متنها در حملات انتحاری تعداد تلفات نسبت به حملات بیولوژیکی کمتر خواهد بود. هم‌چنان‌که قبلاً ذکر شد بیشتر مراکز بالا (اماکن تفریحی، هتل‌ها، اماکن مذهبی) و دارای تراکم جمعیت بالایی هستند که در صورت بروز حملات تروریستی بیولوژیکی به سرعت این بیماری‌های کشنده گسترش یافته و تلفات وحشتناکی بر جای خواهد گذاشت.

جدول ۶: زیرساخت عمومی - مردمی و انواع تهدیدات تروریستی

نوع حمله تروریستی	حمله بیولوژیکی الوده کردن محیط یا یک ماده بیولوژیک	حمله شیمیایی الوده کردن محیط یا یک ماده سمی و شیمیایی	حمله انتحاری بمب‌گذاری و حملات مسلحانه	حمله اطلاعاتی واختلال در سیستم های کنترل و نظارت سیستم‌های الکترونیکی
عناصر حیاتی زیر ساخت هتل‌ها، مهمانسراها مراکز اقامتی	احتمال وقوع بسیار زیاد	احتمال وقوع زیاد	احتمال وقوع بسیار زیاد	-----
مراکز خرید، مراکز تفریحی و گردشگری، اماکن مذهبی	احتمال وقوع بسیار زیاد	احتمال وقوع زیاد	احتمال وقوع بسیار زیاد	احتمال وقوع کم
سردخانه‌ها، سیلوهای گندم، کارخانه‌ها و انبار های مواد غذایی	احتمال وقوع بسیار زیاد	احتمال وقوع زیاد	احتمال وقوع بسیار زیاد	احتمال وقوع کم

نقشه ۵. مناطق آسیب پذیر در مقابل حملات تروریستی (زیر ساخت عمومی - مردمی) کلان شهر مشهد

۴. نتیجه گیری

تهدیدات تروریستی طیف وسیعی از اقدامات را شامل می‌شود. بمب گذاری، قتل و آدم ربایی، هواپیما ربایی، گروگان گیری، انهدام مراکز و زیرساخت‌های حیاتی، حملات انتحاری، مسموم کردن آب شرب، آلوده کردن فضاهای پرجمعیت به میکرب‌ها و ویروس بیماری‌های مرگبار همانند سیاه زخم و... از جمله مهمترین شیوه‌ها و اقداماتی است که می‌توان آنها را در قالب تهدیدات تروریستی قرار داد. یکی از مهمترین دلایل این‌گونه اقدامات تروریستی اختلافات، تنش‌ها و سوء برداشت‌های دینی و مذهبی است که از آن با عنوان تروریسم دینی - مذهبی یاد می‌شود.

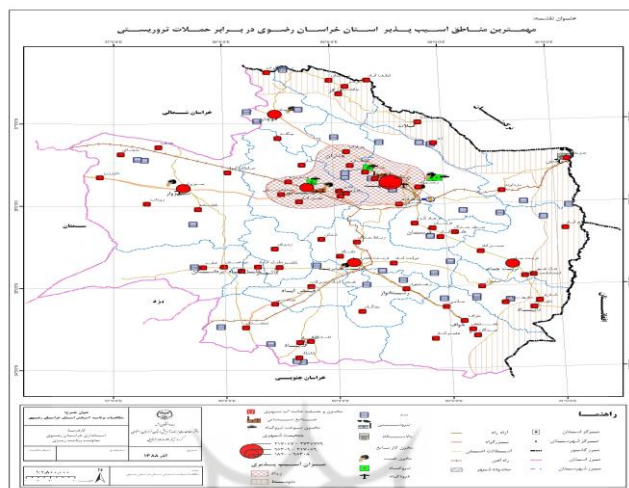
افغانستان امروزه به عنوان یکی از اصلی‌ترین کانون‌های اسلام انحرافی از نوع طالبانی، وهابیت و سلفی‌گری به شمار می‌رود و بر این اساس، به دلیل مجاورت استان خراسان رضوی با کشور افغانستان، می‌توان ادعا کرد این استان و به خصوص کلان‌شهر مشهد در خطر تهدید

این نوع تروریسم، یعنی تروریسم دینی-مذهبی قرار دارد. بررسی روند موجود نشان می‌دهد که افزایش انحراف این گروه‌ها از اصول اسلامی و تشدید اختلافات بین این گروه‌ها و سایر مذاهب به ویژه شیعیان، که بدون تردید از سوی محافل صهیونیستی تقویت می‌شوند، در آینده می‌تواند در قالب حملات و اقدامات تروریستی متعددی خود را نمایانگر سازد. حمله و بمب گذاری سال قبل در مسجد حضرت علی(ع) زاهدان، ترور امامان جمعه و جماعات، ترور روحانیون خوش فکر اهل سنت و شیعه در شهرستان‌های مرزی، حمله و بمب گذاری در مراسم عزاداری (شهرستان خواف)، حمله‌ی انتحاری به عزاداران در روزعاشورا در شهر چابهار، نشانه‌هایی از این اقدامات و تهدیدات شوم است. بر این اساس، هرگونه حضور و تقویت گروه‌های بنیادگرای اسلامی همچون طالبان، وهابیون و القاعده در افغانستان به طور قطع تأثیرات شدید امنیتی بر استان خراسان خواهد داشت.

اگر بخواهیم خطر این نوع اقدامات تروریستی را برای کل استان ترسیم نماییم، به نظر می‌رسد دو منطقه در استان بیشتر در معرض این حملات تروریستی و امنیتی قرار دارند. منطقه اول شامل شهرهای مرزی استان است که به دلیل تنوع مذهبی خاص خود، زمینه‌ی بروز تنش و اختلاف مذهبی و در نتیجه اقدامات تروریستی در آنها فراهم تر است. حمله‌ی تروریستی به کاروان عزاداران امام حسین (ع) در روز عاشورا در یکی از شهرستان‌های مرزی استان، نمونه‌ی ای از این گونه اقدامات تروریستی است. منطقه‌ی دوم مورد تهدید، کلانشهر مشهد و بخشی از محدوده‌ی پیرامون آن است که به دلیل وجود حرم مطهر امام رضا (ع)، تمرکز جمعیت، وجود مراکز و تأسیسات مهم صنعتی، خدماتی، انتظامی، درمانی و همچنین وجود مراکز و زیر ساخت‌های مهم و حیاتی، مورد توجه تروریست‌هاست. عدم رعایت ملاحظات امنیتی در حفاظت از این گونه مراکز و زیر ساخت‌ها می‌تواند آنها را به طعمه‌های جذاب و وسوسه انگیزی برای تروریست‌ها و حملات تروریستی احتمالی تبدیل کند. نقشه‌ی زیر مهمترین مناطق آسیب‌پذیر استان را در قالب دو بخش جداگانه شامل شهرهای مرزی و محدوده‌ی کلانشهر مشهد نشان می‌دهد.

نقشه ۶: مناطق آسیب پذیر خراسان رضوی در مقابل حملات تروریستی

سخن آخر این که، با توجه به نفوذ پذیر بودن مرزهای استان و تردهای غیر مجاز فراوان به استان و بخصوص ورود و سکونت افراد ناشناس و مشکوک التابعه در کلان شهر مشهد، تروریسم مذهبی موجود در افغانستان می تواند در قالب اقدامات تروریستی مختلفی همچون بیو تروریسم، تروریسم شیمیایی، تروریسم انتحاری و حتی سایر تروریسم خود را نشان دهد. اقدام انتحاری یا پخش یک کپسول حاوی بیماری کشنده سیاه زخم در مکان های عمومی پرجمعیت همانند حرم مطهر حضرت امام رضا(ع)، مترو مشهد، آلوده کردن منابع آب شرب مشهد به مواد خطرناک شیمیایی، فلج کردن و اخلال جدی در سیستم های رایانه ای زیر ساخت های ارتباطی، حمل و نقل، آب، برق، مخازن سوخت و... کابوس هایی هستند که در صورت عدم توجه به ملاحظات امنیتی، می توانند به واقعیت هایی تلخ تبدیل شوند.

تشکر و قدردانی: این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی است که در جهاد دانشگاهی مشهد انجام شده است. مؤلفان وظیفه ی خود می دانند از حمایت های مادی و معنوی این سازمان در انجام این تحقیق قدردانی نمایند.

منابع و مأخذ

۱. آسایش، حسین، (۱۳۷۵). *اصول و روش های برنامه ریزی ناحیه ای*، دانشگاه پیام نور.
۲. اسمیت «چارلز»، (۱۳۸۰). «حفاظت از آمریکا با زره سایبرنتیکی»، ترجمه‌ی حسین علی زمانی، دوره ششم دکتری علوم دفاعی.
۳. افتخاری، اصغر، (۱۳۸۱). *مراحل بنیادین اندیشه در مطالعات امنیتی*. مقاله مطالعات امنیت ملی پس از جنگ سرد. پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۴. بصیری، محمد علی، (۱۳۷۹). «تحولات مفهوم امنیت ملی»، مجله‌ی اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۱۶۳-۱۶۴.
۵. پور موسوی، سید موسی، (۱۳۸۶). *ملاحظات امنیتی و دفاعی در آمایش سرزمین*، فصلنامه‌ی راهبرد دفاعی، ش ۱۵.
۶. خبرگزاری فارس.
۷. رهنمایی، محمد تقی، (۱۳۸۱). *آمایش سرزمین و کاربرد های دفاعی*، مجموعه مقالات آمایش و دفاع سرزمینی، تهران: انتشارات دانشگاه امام حسین.
۸. زرقانی، سید هادی، (۱۳۸۶). *مقدمه ای بر شناخت مرزهای بین المللی*، تهران: انتشارات دانشگاه علوم انتظامی.
۹. _____، (۱۳۸۸). *طرح پژوهشی «تدوین برنامه آمایش استان خراسان رضوی؛ بخش ملاحظات دفاعی-امنیتی»*، جهاد دانشگاهی مشهد (منتشر نشده).
۱۰. شاه حسینی، محمد حسن، *بیوتروریسم از نظر طب رزمی*، برگرفته از کتاب بیوتروریسم.
۱۱. شولتز، ریچارد و همکاران، (۱۳۸۶). *رویکردهای جدید در مطالعات امنیتی*، ترجمه‌ی سید محمد علی متقی نژاد، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۲. طیب، علیرضا، (۱۳۸۲). *تروریسم*، تهران: انتشارات غزال.
۱۳. کراهمان، اکله، (۱۳۸۷). *تهدیدات و بازیگران جدید در امنیت بین الملل*. تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۴. کریمی پور، یدالله، (۱۳۷۹). *ایران و همسایگان منابع تنش و تهدید*، تهران: انتشارات دانشگاه تربیت معلم.

۱۵. مارسدن، پینر، (۱۳۷۸). *طالبان: جنگ، مذهب و نظم نوین در افغانستان*، ترجمه‌ی نجله خندق، تهران، وزارت امور خارجه، مرکز چاپ و انتشارات.
۱۶. ماه پیشانیان، مهسا، (۱۳۸۸). *تکنولوژی ارتباطی و تروریسم در آسیای جنوب شرقی*، دو هفته نامه پگاه حوزه، شماره ۲۵۹.
۱۷. معین، محمد، (۱۳۷۱). *فرهنگ لغات معین*، تهران: انتشارات امیرکبیر.
۱۸. مکنزی، کنت، (۱۳۸۲). *جنگ نامتقارن*، ترجمه‌ی، عبدالمجید حیدری، تهران، دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه.
۱۹. مومنی، مصطفی، (۱۳۸۱). *جایگاه دفاع نظامی و غیرنظامی در آمایش سرزمینی*، مجموعه مقالات آمایش و دفاع سرزمینی، تهران: انتشارات دانشگاه امام حسین.
20. Buzan, Barry, *people state and fear*, second edition, Boulder Co Lynne Rienner, 1991

